

bitig

**MSKÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

bitig

**MSKU Journal of Faculty
of Letters and Humanities**

Yazar

Author

Arş. Gör.

Ahmet Duran ARSLAN

Adres: Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta:

ahmetduranarslan@gmail.com

 ORCID 0000-0002-5131-2499

Atıf / Citation

Arslan, Ahmet Duran (2021),
“İnsanın Yalın Hâli Montaigne ve
Denemeler”, *bitig Edebiyat
Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, s.
277-280.

KİTAP İNCELEMESİ

Book Review

İnsanın Yalın Hâli Montaigne ve *Denemeler*

**Montaigne (2020), *Denemeler*, çev. Sabahattin Eyüboğlu,
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.**

*“En az bildiğimiz şeyler tanrılaşmaya
en elverişli olanlardır.”*

Montaigne

Düşünce tarihinin temel metinlerinden biri olan *Denemeler*, en genel anlamıyla Montaigne’in kendine notlarından oluşur. Tamamlanması yirmi yılı bulan eser (1572-1591), “kendini bilmek” için inzivaya çekilmiş bir yazarın kaleminden vücut bulur. Bir nevi otodidaktizm söz konusudur: “Plinius’un dediği gibi, herkes kendisi için bir derstir; elverir ki insan kendini yakından görmesini bilsin. Benim yaptığım, bildiklerimi söylemek değil, kendimi öğrenmektir; başkasına değil kendime ders veriyorum.” (2020: 5)

Montaigne, “İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir/Sen kendin bilmezsin ya nice okumaktır” (2021: 129) diyen Yunus Emre ile akrabadır bir bakıma. O da kendini bilmeyi, en temel felsefi basamak olarak görür. Bu basamağın birincil şartı ise özgür ve eleştirel düşüncedir. Sabahattin Eyüboğlu’nun belirttiği üzere, “*Denemeler*’in her satırında Montaigne babacan bir eda ile hep ‘serbest düşün, rahat söyle’ der gibidir.” (2020: XVIII). Aşk, korku, öfke, ölüm, kanun, devrim, vicdan, evren, yalnızlık, çirkinlik, cinsellik gibi muhtelif temalar üzerine yazmakla birlikte Montaigne için özgürlük teması ayrı

bir önem arz eder. Yazar, insanın türlü politikalar nedeniyle daha çocuklukta bağımsız düşünme yetisinden mahrum bırakıldığını iddia eder: “Şu muhakkak ki çocuğa kendiliğinden hiçbir şey yapmak özgürlüğünü vermemekle onu korkak bir köle hâline sokuyoruz.” (2020: 15) Bir başka yazısında ise şöyle der: “Bize yaşamayı hayat geçtikten sonra öğretiyorlar.” (2020: 13) Yazar, çocuk yaşta bireyden alınan özgürlüğün bağımlı zihinler yaratarak bireyleşmeye/olgunlaşmaya engel olduğunu belirtir. İnsanın zengin doğup zamanla körel(til)diğinden emindir: “Kendimiz sandığımızdan çok daha zenginiz; ama bizi ordan burdan alarak, dilenerek yaşamaya alıştırmışlar: Kendimizden çok başkalarından faydalanmaya zorlamışlar bizi.” (2020: 144) Ona göre kendine olan inancını kaybetmiş biri, sürekli bir hayalî kurtarıcı beklentisiyle ömrünü boşa geçirecektir. Bu da neredeyse yaşarken ölmeye eş değer olan sadık, statik ve pasif bir yaşam formunu beraberinde getirir: “Dünyadaki birçok kötülük, daha cüretle söyleyelim, dünyanın bütün kötülükleri, bizi bilgisizliğimizi açığa vurmaktan kaçınmaya, reddedemediğimiz şeyi kabul etmeye alıştırmalarından geliyor.” (2020: 289) Montaigne, bütün bu bağımlılık yaratan alışkanlıkların arkasında örtük bir şiddet yattığını da ima eder. Bu bir nevi “yavaş şiddet”¹ tir. Ani ve seyirlik olmayıp zamana ve mekâna yayılan, gözden irak gerçekleşen bir şiddet türü...

Montaigne’e göre insanın kendini bilmesi, aynı zamanda içine doğduğu dünyayla ilişkisini, hatta kâinat içindeki yerini bilmesi demektir. İnsanın tabiat üzerinde

muktedir bir konumda olmadığına altını ısrarla çizen yazar, insanın tabiatın sahibi değil yalnızca geçici bir konuğu olduğunu savunur: “Ancak tabiat anamızı bütün genişliği içinde seyredebilen, onun durmadan değişen sınırsız yüzünü görebilen, değil yalnız kendini, bütün memleketini o evren içinde ufacık bir nokta olarak düşünebilen insan her şeyin gerçek değerini kestirebilir.” (2020: 247) Montaigne, gerçek bilgiye doğru atılan belki de ilk adımın kendini büyük görmemek olduğuna inanır. Bu kısa pasajda yazarın denemelerinde önemli bir yer tutan bir diğer temayla da karşılaşmak mümkündür: Değişim. Buna göre her daim

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: “Ekoeleştiri ve Edebiyat: Deniz Gündoğan İbrişim ile Söyleşi”, *Açık Radyo*, (15 Ekim 2020) <https://acikradyo.com.tr/podcast/228081>

değişen, çeşitlenen ve yenilenen tabiat gibi insan da an be an değişir; çünkü hareket dünyanın merkezindedir. Bu anlamda yazar, bir denemesinde şunları kaydeder:

“Şunu söyleyeyim ki, kendimi anlatırken söylediklerim değişik ve değişken olmakla beraber hiç gerçeğe aykırı değildir. Dünya durmayan bir salıncaktır: Orada her şey, toprak, Kafkas’ın kayalıkları, Mısır’ın ehamları hem etrafıyla birlikte, hem de kendi kendine sallanır. Durmanın kendisi bile daha ağır bir salıntıdan başka bir şey değildir. Konumu (kendimi) hep aynı hâlde bulundurmamak elimde değil. Tabii bir sarhoşlukla, salına serpile yürüyüp gidiyor. Onu belli bir noktada, canımın istediği bir andaki hâliyle alıyorum. Duruşu değil, geçişi anlatıyorum: Fakat yaştan yaşa yahut halkın dediği gibi ‘yedi yıldan yedi yıla’ geçişi değil, günden güne, dakikadan dakikaya geçişi. Hikâyemi saati saatine yazmam gerekiyor. Az sonra değişebilirim. Yalnız hâlim değil, amacım da değişebilir. [...] Ruhum bir yerde durabilseydi, kendimi denemekle kalmaz, bir karara varırdım: Ruhum sürekli bir arayış ve oluş içinde.” (2020: 3-4)

Pasajda, durmak bilmeyen bir salıncakta ikamet eden insanın, belki en başta içinde yaşadığı mekânın etkisiyle her an değiştiğine işaret edilir. Elbette bu değişim, muhtelif çelişki ve çatışmaları da beraberinde getirir. Montaigne bir bakıma kararsızlık ve tutarsızlığın, ruhu sürekli bir arayış ve oluş içindeki insanın en temel gerçeklerinden biri olduğunu ileri sürer. Yine bir yazısında insan tabiatının değişken ve aciz yapısına dair şunları söyler:

“Benim işim gücüm kendimi incelemek: Yapacak başka işim yok zaten. Bakıyorum da öyle çürük taraflarım var ki söylemeye zor varıyor dilim. Sağlam oturaklı neyim var? Her an sendeleyip düşebilirim. Gözlerim bir şöyle görüyor, bir böyle. Açken başka adamım sanki, yemekten sonra başka. Keyfim yerindeyse, hava da güzelse kötü kişi değilim: Ama bir nasır canımı yakmayagörsün, asık suratlı, aksi, yanına yaklaşılmaz bir adam olurum. Aynı atın yürüyüşü bir rahat gelir bana, bir rahatsız; aynı yolu bir uzun bulurum, bir kısa; aynı biçim bir hoşuma gider, bir zıddıma. Bir gün her işe yatkınım, bir başka gün hiçbir şey gelmez elimden. Bugün sevdiğim şeye yarın üzülebilirim. İçimde durmadan değişen, ele avuca sığmayan bir sürü duygu. Kara kara düşünceler, derken bir öfke; ağlamaklı bir hâldeyken birdenbire taşkın bir sevinç. Kitapları karıştırırken bakarım, dün içinde türlü güzellikler bulduğum, okudukça coştüğüm bir yer bugün bir şey demez olmuş bana: Eviririm, çeviririm, orasını burasını okurum, nafile: O sayfalar boşalmış, yabancılaşmıştır artık benim için.” (2020: 102)

Montaigne, insanın özellikle duygusal yanına dikkati çeker. Ona göre insan ruhunu aslen şekillendiren duygulardır ve duyguların değişmesi, insanın dünyayı görme biçiminin de değişmesi anlamına gelir. Çevresiyle sürekli bir etkileşim hâlinde olan insan, bu bağlantılar neticesinde muhtelif şekillerde etkilenir ve türlü hâllerle baş başa kalır. Bu yüzden “Her insanda, insanlığın bütün hâlleri vardır.” (2020: 4) Yazar, bu birbirine içkin vaziyetteki türlü hâllerde bir karmaşa, bir karşıtlık yerine bir birliktelik, bir uyum görür. Sözlerini somutlaştırmak için ise resim sanatından bir örnek gösterir: “Tabiatta şöyle bir karışma da görülür: Ressamlardan öğreniyoruz ki

ağlarken ve gülerken yüzümüzde beliren çizgiler ve hareketler aynıymış. Gerçekten, resim henüz bitmeden bakacak olursanız çehre ağlayacak mı, gülecek mi bilemezsiniz. Daha garibi var: Gülme son haddine varınca gözyaşlarıyla karışır.” (2020: 41) Yazar, insanı tüm gerçeğiyle kavramak ve kabullenmekten yanadır. Öyle ki gülme ve ağlama arasında bulduğu birlikteliği yaşam ve ölüm arasında da bulur: “Ölmek, yaratılışınızın şartıdır; ölüm sizin mayanızdadır: Ondan kaçmak, kendi kendinizden kaçmaktır. Sizin bu tadını çıkardığınız varlıkta hayat kadar ölümün de yeri vardır. Dünyaya geldiğiniz gün bir yandan yaşamaya, bir yandan ölmeye başlarsınız.” (2020: 110) Yazar, insana huzursuzluk veren düşüncelerden, tabiatın negatif unsurlarından kaçmak yerine onlarla yüzleşmeyi, hesaplaşmayı yeğler. İnsanın, karanlıklarıyla dost olmadan aydınlığa ulaşamayacağına inananlardandır.

Sözün özü, insanın yalın hâlidir Montaigne’i cezbeden. Onun tüm gerçekliğiyle, doğallığıyla kavranmasını arzular. Öyle ki bir yazısında şöyle der: “Övmek için de olsa beni olduğumdan başka türlü göstermek isteyen yalanlamak için öbür dünyadan seve seve kalkar gelirim.” (2020: 163) Böyle der, çünkü yaşam felsefesini belirleyen temel bir ilkesi vardır: “En büyük, en şerefli eserimiz doğru dürüst yaşamaktır.” (2020: 17) İşte bu yüzden *Denemeler*, yazılışının üzerinden asırlar geçmesine rağmen güncelliğini korur ve insanlığın ortak metinlerinden biri olarak varlığını sürdürür.

Kaynaklar

Yunus Emre (2021), *Yunus Emre Divanı*, haz. Selim Yağmur, İstanbul: Dergâh Yay.